

VILÁG- TÖRTÉNET

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **GÉRAUD POUMARÈDE**
A KONSTANTINÁPOLYI FRANCIA DIPLOMÁCIA
ÉS A MAGYARKÉRDÉS A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC KORÁBAN
- **ELISABETH SAÏH – TÓTH FERENC**
RODOSTÓTÓL PÁRIZSIG
- **TÜSKÉS GÁBOR**
A NEMZETI IDENTITÁS TÖRTÉNETI KONSTRUKCIÓJÁHOZ
- **TAKÁCS LÁSZLÓ**
A KATONAI RANGOK TERMINOLÓGIÁJA II. RÁKÓCZI FERENC
CONFESSIO PECCATORIS CÍMŰ MŰVÉBEN
- **KINCSES KATALIN MÁRIA**
RÁKÓCZI-SZOBROK KÜLHONBAN
- **SZEMLE**
BLÉNESI ÉVA, KISS MÁRTON, NAGY KORNÉL,
TÓTH FERENC ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

10. (42.) évfolyam 2020. 3.

TARTALOM

Egy emlékév után. A hazai és külhoni Rákóczi-kutatások újabb eredményei (Tóth Ferenc)	305
<i>Tanulmányok</i>	
Géraud Poumarède: A konstantinápolyi francia diplomácia és a magyarkérdés a Rákóczi-szabadságharc korában	311
Núria Sallés Vilaseca: „Erdély fejedelméhez küldtek csupán.”	
Jacques de Boissimène küldetése III. Ahmed szultán udvarában (1717–1718)	325
Balázs-Szabelski Enikő – Adam Szabelski: II. Rákóczi Ferenc Lengyelországban	335
Elisabeth Saïh – Tóth Ferenc: Rodostótól Párizsig. Egy magyar származású család viszontagságai	345
Tüskés Gábor: A nemzeti identitás történeti konstrukciójához. A pátria képe II. Rákóczi Ferenc önéletrajzi írásaiban	371
Takács László: A katonai rangok terminológiája II. Rákóczi Ferenc <i>Confessio Peccatoris</i> című művében	393
Egyed Emese: Színpadi álom a Rákóczi-emigrációról.	
K. Boér Sándor: <i>Gróf Bonnévál vagyis az idegenek Konstancinápolyban</i>	409
Kincses Katalin Mária: Rákóczi-szobrok külhonban	431
<i>Műhely</i>	
Korpás Zoltán: Mexikói aranyesők a magyarországi oszmán terjeszkedés ellen?	467
<i>Szemle</i>	
A Próféta-ábrázolások európai kultúrtörténete (Tóth Ferenc)	481
A Lengyel–Litván Unió kapcsolatai a Szafavida Birodalommal és az ecsmiadzini katolikoszátussal (Nagy Kornél)	486
Hogyan látja az utókor az örmény genocídiumot?	
Gondolatok <i>Az emlékezet száz éve</i> című könyv margójára (Blénesi Éva)	490
A Szabad Francia Erők a második világháborúban. Az ellenállás megszervezése és a nemzetközi fegyveres együttműködés (Kiss Márton)	496

Jelen számunkat Tóth Ferenc szerkesztette

CONTENTS

After a Year of Remembrance: Results of Recent Researches on the Rákóczi Era at Home and Abroad (Ferenc Tóth)	305
<i>Studies</i>	
Géraud Poumarède: French Diplomacy at the Porte and the Hungarian Question during the War of Independence of Francis II Rákóczi	311
Núria Sallés Vilaseca: "I Was only Sent to the Prince of Transylvania": Mission of Jacques de Boissimène to the Court of Sultan Ahmed III (1717–1718)	325
Enikő Balázs-Szabelski – Adam Szabelski: Francis II Rákóczi in Poland	335
Elisabeth Saïh – Ferenc Tóth: From Rodosto to Paris: The Vicissitudes of a Family of Hungarian Origins	345
Gábor Tüskés: To the Historical Construction of National Identity: The Image of Hungary in the Autobiographical Writings of Francis II Rákóczi	371
László Takács: Terminology of Military Ranks in <i>Confessio Peccatoris</i> , the Work of Francis II Rákóczi	393
Emese Egyed: A Dream on Stage about Exile: Sándor K. Boér: <i>Bonnéval or the Strangers in Constantinople</i>	409
Katalin Mária Kincses: Rákóczi Statues Abroad	431
<i>Workshop</i>	
Zoltán Korpás: Mexican Gold Pesos against the Ottoman Expansion in Hungary?	467
<i>Book Reviews</i>	
A European Cultural History of the Representations of the Prophet (Ferenc Tóth)	481
The Relations of the Polish–Lithuanian Commonwealth with Safavid Iran and the Catholicosate of Etchmiadzin (Kornél Nagy)	486
The Armenian Genocide as Seen by Posterity: Reflections on the Margins of the Book Entitled <i>A Hundred Years of Memory</i> (Éva Blénesi)	490
The Free French Forces in World War II: Organizing Resistance Movement and International Cooperation (Márton Kiss)	496

A Szabad Francia Erők a második világháborúban

Az ellenállás megszervezése
és a nemzetközi fegyveres együttműködés¹

Bene Krisztián több mint tíz éve kutatja a második világháború francia vonatkozásait, ennek során kiterít olyan földrajzi területek eseményeire is, mint például az afrikai hadszíntér vagy Szíria. Eredményeit már számos tanulmányban és monográfiában közzétette.² Munkáit a második világháborús katonai kollaboráció kérdéseiről a magyar mellett a francia szakmai közösség is megismerhette,³ és e kényes téma feldolgozását a francia szakértők elismeréssel fogadták, noha Bene Krisztián több esetben szembement az addig klasszikusnak mondható „ellenállási” narratívával. Most ismertető monográfiájában egy, a magyar olvasók számára szinte ismeretlen témát jár körül.

A 20. század egyik, ha nem a legnagyobb erőpróbája a második világháború volt. Hatalmas embervesztéssel járt, lakhatatlan, egyben élhetetlen területek, füstölgő tankok és bombatölcsérek maradtak hátra. A világháború és később az emlékezete az egész világot összekötötte, mivel olyan globális tapasztalat volt, amely világszerte mindenkit érintett, így egyszerre emlékezhet meg róla az orosz, a német, az amerikai és a kanadai állampolgár. Az emlékezetpolitika szempontjából mérvadó francia történelmi kutatások eddig főként két nagyobb területre összpontosítottak: a háború első szakaszára (1939–1940), illetve az angol–amerikai hadműveletek és a német hadsereg kiszorításának időszakára (1944–1945), amely egybeesett az ország újjáalakulásának kezdeteivel. A fennálló időbeli hézaghoz többféle-képpen viszonyultak a történészek: a háborús vereséggel járó német katonai megszállás szinte megszakította a francia történelem folyását, vagyis mintha egy sakkjátszmában lenyomták volna az órát, amely csak a szövetségesek észak-franciaországi partraszállásával indult volna meg újra. Ez azért is félrevezető, mivel egyrészt figyelmen kívül hagyja a délre menekülő és ott berendezkedő Vichy-Franciaország létezését (politikáját, tetteit), illetve az ország északi részének mindennapos eseményeit. Így jöhetett létre a francia ellenálló (*maquisard*) képe, aki általában angol (vagy zsákmányolt német) fegyverrel a kezében vasúti hidat robbantott, német tiszteket támadott meg vagy az ellenség hadi gépezetét rombolta.

A francia történelem azonban nem állt meg a Philippe Pétain marsall által aláírt kapituláció után. Az ország északi része német megszállás alá került, a déli területeken a marsall

1 Bene Krisztián: *A Szabad Francia Erők 1940–1943. A francia katonai együttműködés a második világháborúban*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2017. 468 p.

2 Lásd például Bene Krisztián: *A Francia Antibolsevik Légió a keleti hadszíntéren*. Pécs–Bp., 2013; Bene Krisztián: *A Nagy Károly hadosztály. A Waffen-SS francia önkénteseinek harcai a keleti hadszíntéren*. Pécs, 2016. (MOSZT Könyvek, 9.)

3 A témáról írt francia nyelvű kötetei: Bene, Krisztián: *La collaboration militaire française dans la Seconde Guerre mondiale*. Talmont-Saint-Hilaire, 2012; Bene, Krisztián: *Les archives de la collaboration militaire française dans la Seconde Guerre mondiale*. Talmont-Saint-Hilaire, 2015.

vezetésével megszerveződött a később bábállamként számontartott Vichy-Franciaország. A francia háborús időszak másik meghatározó tényezője – és egyben a könyv fő vizsgálati témája – a Charles de Gaulle vezette Szabad Franciaország volt. De Gaulle felhívására, amelyet a BBC közvetített Londonból, még elenyésző, szinte említésre méltó válasz sem érkezett, a történelem alakulásából végül úgy következett, hogy őt tekintik a francia történelem igazi hőségnek.

Bene Krisztián megalapozottan utal arra a sajátosságra, amely a korabeli francia történelem bemutatását jellemzi. Egységes narratíva helyett inkább három párhuzamos történetet találhatunk: az alapvetően északi részen szerveződő különböző politikai csoportosulásokét; a megszerveződő Vichy-központú államét, amelyet több állam is elismert mint szuverén államot; illetve azokat, akik De Gaulle vezetésével a szövetségesek pártjára álltak. A három entitás különböző politikai-stratégiai célokat tűzött maga elé, ezek függvényében választottak a háborús szövetségek között. A németek által megszállt északi részen alapvetően kétféle magatartás jelent meg: az egyiket a már említett „ellenállók” képviselték, a másikat pedig azok a politikai körök, amelyek a németeket segítő tevékenységükkel kívánták helyzetüket megerősíteni az országgrészben. A különböző (szélső)jobboldali mozgalmak vezetői úgy érezték, hogy háborús részvételükkel növelhetik a németek irántuk mutatott szimpátiáját, s a németek segítségével ők válhatnak Franciaország vezetőivé. A gyanakvó és számító német politika azonban kiválóan alkalmazta az „oszd meg és uralkodj” elvet, kijátszva őket a nagyobb engedményekért. Különböző katonai csoportokat szerveztek az új ellenséggel – mint például a Szovjetunióval – szembeni harcokra, így a Francia Önkéntesek Bolsevizmus Elleni Légiját (*Légion des volontaires français contre le bolchevisme*), a Trikolór Légijót (*Légion tricolore*), az Afrikai Falanxot (*Phalange africaine*) vagy a Francia Milíciát. Egyúttal lehetővé tették a belépést a Waffen SS-be, vagyis francia katonák is szolgálhattak a Waffen SS-ben. Külön érdekesség, hogy Berlin ostroma során, 1945 tavaszán számos francia védte a birodalmi kancellária épületét, utolsóként adva vérért a német birodalomért. A különböző szervezetek között nagy volt az átfedés. Mivel a keleti front véres hadműveletei során elszenvedett veszteségek idején nem tudták újabb jelentkezőkkel feltölteni az egységeket, többször egymásba olvasztották azokat. A frontra kerülő francia katonák többsége a hátszágban, lengyel és fehérorosz területen rendvédelmi feladatokat látott el, többször összeütközésbe kerülve a partizánokkal.

A francia katonák és politikusok egy része az angolszász szövetségesek oldalán képzelte el az ország jövőjét. Az ellenálláshoz elengedhetetlen katonai szervezetet, a Szabad Francia Erőket De Gaulle azokon a területeken kezdte létrehozni, ahová ellenfelei nem értek el: Afrikában. (Az 1960-as években meginduló függetlenedési törekvések élén álló vezetők éppen ekkor, a De Gaulle-lal való együttműködés során ismerkedtek meg azokkal a politikai struktúrákkal és tárgyalási formákkal, amelyek később sikerre vezették mozgalmukat is.) Így kerülhetett például sor azokra a szíriai eseményekre, amikor is két, eredetileg francia haderő csapott össze brit, illetve német érdekekért. A testvérháború során többen megtagadták a parancsot, mivel nem kívántak harcolni honfitársaik – sőt olykor egykori bajtársaik – ellen.

A könyv egyszerre kívánja érvényesíteni a kronológiai és a tematikai megközelítést, így végigkísérhetjük a „harmadik Franciaország” történetét 1940 májusától 1943 novemberéig. Közlelebről is megismerkedhetünk a Szabad Francia Erők különböző fegyvernemeivel, a légi erővel és a haditengerészettel, amit szinte a semmiből kellett felépítenie a De Gaulle vezette vezérkarnak. A dunkerque-i hídfőből kimenekített francia csapatok katonái közül a rádióban elhangzott felszólítására csak nagyon kevesen (megközelítőleg néhány ezren) álltak be a Szabad Francia Erők közé, a többiek azonnali hazaszállításukat kérték.

Az újonnan létrehozott Szabad Francia Légierő egységei kezdetben a brit Királyi Légierő (*Royal Air Force*) szolgálatába léptek, azonban a bizalmatlanság és a gépek ismeretének hiánya miatt az együttműködés nem volt felhőtlen. Voltak olyan pilóták is, akik a brit légierőnél építettek karriert, mint például Pierre Clostermann, aki a második világháború legtöbb francia légi győzelmét tudhatta magáénak, vagy például Max Guedj, aki a gyarmatokról utazott Londonba, hogy ott erősítse az „oroszlánosok” küzdelmét.

De Gaulle célja, hogy magát és szervezetét szuverénnek állítsa be, együtt járt azzal, hogy katonákat ajánlott fel az 1941-ben szorult helyzetbe került szovjet vezetésnek. A többszöri elutasítás nem törte meg a francia tábornok elszántságát, mivel 1942 nyarán szinte önhatalmúlag eldöntötte, hogy a Szabad Franciaország pilótáinak egy részét a szovjet-német háborúban fogja bevetni. Az ekkor megalapított Normandia (később Normandia-Nyeman) repülőszázad derekasán helyállt a keleti hadszíntéren, ahol a pilóták szovjet gyártmányú gépekkel teljesítettek szolgálatot, még a Szabad Francia Erők megszűnte (1943) után is, egészen a háború végéig. A nagy erőfeszítések és bizonyos kimagasló sikerek ellenére azonban látható, hogy a francia teljesítmény – a statisztikai adatok alapján – igencsak mérsékeltnek mondható. Bár jelentős erőfeszítéseket tettek a Szabad Francia Légierő megteremtésére, a nehézségek miatt ezek a kísérletek inkább a politikai törekvéseket szolgálták, mintsem sikeres katonai tevékenységnek tekinthetők (a Szabad Francia Erők nem rendelkeztek kellő számú emberrel és megfelelő felszereléssel, különösképpen repülőgépekkel és pótalkatrészekkel).

Hasonló helyzetben volt a Szabad Francia Haditengerészet is, amely nem képviselt akkora erőt, mint például a Vichy-Franciaország kezén maradt dél-franciaországi hadiflotta. A véges hajókapacitás és az emberhiány miatt a Szabad Francia Haditengerészet nem volt képes önálló hadműveletek elvégzésére, ezért a brit haditengerészet (*Royal Navy*) kötelékébe osztották be a francia alakulatokat. Hadtörténeti értelemben a francia részvétel a háborúban csak jelképes volt, azonban éppen akkor került rá sor, amikor az egyre erősödő német nyomás alatt a brit hadsereg eszközhiánnyal küzdött, szinte élet-halál harcot vívva, így az együttműködés jelentősége felértékelődött.

Ha csak a számadatokat nézzük, a francia erők nagysága eltörpült a nagy államok hadseregeihez képest, mégis nagyban hozzájárultak a háború alakulásához. Bevetésüket az észak-afrikai fronton De Gaulle állandó sürgetése ellenére a brit hadvezetés csak kényszerből engedélyezte, mivel a Német Afrika-hadtest (*Deutsches Afrikakorps*) olasz-német csapatainak együttes támadása miatt minden mozgatható erőre szükség volt. A francia egységek által védett Bir Hakeim oázisa fontos része volt a brit védelmi vonalnak: délről szinte áthatolhatatlan sivatag határolta, emellett a vízellátás miatt fontos kiindulópontul szolgálhatott egy későbbi támadás számára. A német hadtestet vezető Edwin Rommel emiatt kulcsfontosságúnak jelölte meg a Bir Hakeim-i erőd elfoglalását, megkerülése ugyanis súlyos ellátásbeli nehézségeket és – ami a legfontosabb – időbeli hátrányt jelentett volna. A brit hadvezetést váratlanul érte a német offenzíva. A kisebb elterelő akciók után a németek főbb erőikkel ostrom alá vették az erődöt. A kététes akció (1942. május 26. – június 11.) során a francia csapatok hatalmas elszántsággal vették fel a küzdelmet a túlerőben lévő német-olasz alakulatokkal (a csata egyes szakaszában megközelítőleg 32 ezer támadó katona állt szemben a körülbelül négyezer védővel), ellátás és segítség reménye nélkül. A védők – az idegenlégióban szolgáló Pierre Koenig tábornok vezetésével – kétheti védekezés után sikeres kitörést hajtottak végre, ami kivívta a világ elismerését (még az ellenfelekét is). Hitler is elismerően nyilatkozott a francia katonák bátorságáról, nem is beszélve Rommelről, aki a francia csapatok miatt nem tudta végrehajtani tervét, a brit állások elfoglalását.

A csata a franciák veresége ellenére mégsem vált a Szabad Francia Erők gyásznapijává, éppen ellenkezőleg: e fegyvertény hozzájárult ahhoz, hogy a francia katonák elismertségre tegyenek szert, De Gaulle pedig politikai tőkét kovácsolt belőle. Több fórumon hangzott, hogy az általa vezetett mozgalmat (vagy politikai csoportosulást) nem lehet megkerülni, mivel harcoló félként vesz részt a küzdelmekben.

A kötet a monográfia szövege mellett dokumentumgyűjteményt is tartalmaz. A politikai iratok közül kiemelkedik az 1940. október 27-én elfogadott *Brazzaville-i kiáltvány*, amelyben De Gaulle meghirdette a harc további folytatását, egyúttal létrehozta a Gyarmatbirodalmi Védelmi Tanácsot. Ez a szervezet irányította a Szabad Francia Erőket, illetve számos politikai ügyben is döntést hozott.

A monográfiát egy rövid életrajzi gyűjtemény teszi teljessé, amelyből megismerhetjük a korszakban szerepet játszó politikai és katonai személyek életútját. A könyv végén kiterjedt bibliográfia található, amelyben a témával és a korszakkal foglalkozó kurrens magyar, francia és angol szakirodalom szerepel. A kötetet személy- és földrajzinév-mutató zárja. Összességében elmondható, hogy Bene Krisztián monográfiája egy olyan témával foglalkozik, melyet sokáig ködösnek és ingoványosnak ítélték meg. A szerző tudományos, ugyanakkor könnyed stílusával vezeti végig az olvasókat De Gaulle 1940 utáni politikai tevékenységén – amely földrajzilag is széles teret fogott át: Új-Kaledóniától Szírián át Afrika sivatagjaiig –, bemutatva azt az utat, amelynek eredményeként 1945-ben Franciaország a győztesek között fejezte be a világháborút, s győztesként tekintenek rá a mai napig. A magyar történész tollából megismerheti az érdeklődő azt az időszakot is, amelyet sokan elhallgattak vagy az „ellenállás” vizionálásával írtak le.

Kiss Márton*

* A szerző a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskolájának doktorandusza (7624 Pécs, Ifjúság útja 6.).

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2020-as évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap